

O obchodních jednatelích.

Karel Křepelka.

Pod názvem obchodní jednatelé (zástupcové, agenti) rozumí se jednak nesamostatní obchodní zřízení, sbírající pro své zaměstnavatele objednávky neb i zprostředkující pro ně prodej jejich zboží mnohdy mimo sídlo podniku principálova (obchodní cestující), ale dále i také se označují názvem tím samostatní živnostníci, kteří, nejsouce v poměru služebním, hledají pro jednoho nebo více mandantů svých (dominus negotii, Geschäftsherr, pán obchodu) zákazníky a s těmito uzavírají prodej jménem a na účet svých pánů obchodu. (Čl. 47 až 49, 4 a 272 č. 4 obch. zák., §§ 1002 a 1151 obč. zák., §§ 15 a 59 živn. ř.) Smlouva o obchodním jednatelství, jak byla potřebami moderního obchodování vytvořena, má sice prvky smlouvy o dílo a smlouvy o zmocnění, avšak mimo to nese i znaky smlouvy služební, takže jest to smlouva svého druhu, postrádající posud v našem zákonodárství žádoucí jednotné úpravy, ačkoliv aspoň pro obor soukromého pojišťování náběh k tomu jest obsažen v § 43 až 47 zákona ze dne 23. prosince 1917, č. 501 ř. z., jejichž účinnost však byla odsunuta na neurčito vládním nařízením ze dne 9. prosince 1919, č. 652 Sb. z. a n.

Také náš konkursní řád ze dne 10. prosince 1914, č. 337 ř. z., klade pohledávky samostatných obchodních jednatelů na placení provise a hotových výloh proti jejich pánům obchodu (Geschäftsherr) na roveň mzdovým nárokům zaměstnanců kridatářových, řadě je do první třídy konkursních pohledávek až do výše 24.000 Kč, čítaje za poslední rok od vyhlášení konkursu, ačkoli to není mzda služební, nýbrž odměna zmocněnceva za vykonané dílo (§ 1004 obč. z.).

Co se týče našich zemí býv. uherského práva, totiž Slovenska a Podkarpatské Rusi, upravuje ještě tam platný obchodní zákoník čl. zák. XXXVII z roku 1875 pouze právní poměry nesamostatných obchodních jednatelů ve svých §§ 43 až 45, totožných s čl. 47 až 49 našeho obch. zákoníku, a dále jsou jejich mzdové poměry upraveny v §§ 92 až 98 uh. živn. řádu, čl. zák. XVII z roku 1884, ale právní poměry samostatných obchodních jednatelů čekají i tam na zákonnou úpravu.

Nutno tedy v celém území čsl. republiky posud posuzovati instituci samostatných obchodních jednatelů, kupců to po rozumu obchodního zákona, dle předpisů platných pro smlouvu

o dílo a pro smlouvu mandátní, jakož i dle předpisů o právech a povinnostech kupeců.

Jinak jest tomu v obou našich sousedních státech a sice v republice německé i rakouské, kdež bylo již samostatné obchodní jednatelství podrobně upraveno, a sice v §§ 84 až 92 říšského německého obchodního zákona ze dne 10. května 1897, č. 23 něm. ř. z. a ve spolkovém zákoně rakouské republiky ze dne 24. června 1921, č. 348 spol. zák. Nebude tedy od místa probrati hlavní zásady těchto cizích zákonných předpisů, neboť vznikly na společné půdě bývalého všeobecného obch. zákoníka, vyvolaného v život na konferenci v Norimberku usnesením spolkovým ze dne 18. prosince 1856 bývalého severoněmeckého spolku, k němuž i tehdejší císařství rakouské náleželo, a který posud v podstatě v čsl. republice platí jako zákoník obch. ze 17. prosince 1862, resp. čl. XXXVII zák. z roku 1875.

V shora zmíněném zákonu spolkové rakouské republiky o obch. jednatelech z roku 1921 lze říci celkem, že jest to doplněné vydání §§ 84 až 92 říš. něm. obch. zák., při čemž předpisy ohledně výpovědi a provise byly upraveny obdobně jako služební poměry nesamostatných obchodních jednatelů = pomocníků, ač se jedná u pravých, samostatných obchodních jednatelů vlastně o smlouvu o dílo a o zmocnění, avšak obě tyto kategorie podobají se navzájem tím, že jsou stranou hospodářsky slabší a závislou od svých obchodních šéfů.

Co se týká především definice samostatných obchodních jednatelů, tedy i z našich zákonů lze vyvodit, že jest obchodním jednatelem ten, kdo od jiného (dominus negotii, Geschäftsherr) stále jest pověřen, aby zprostředkoval nebo uzavíral obchodní jednání nebo vůbec právní jednání o věcech movitých, o právech nebo pracích jménem a na účet onoho jiného, a vykonává tuto činnost samostatně a po živnostensku, jsa kupcem po rozumu obchodního zákoníku (§ 1 spol. rak. zák.). Tato definice spolkového rakouského zákona o obchodních pomocnících jest širší než obdobná definice § 84 říš. něm. obch. zákona, který jedná ve svých §§ 84 až 92 o obchodním jednatelství pouze pro užší obor obchodního práva.

Od příbuzné smlouvy zprostředkovatelské, posud také v našem zákonodárství zvláště neupravené, liší se smlouva o obchodním jednatelství právě tím, že předmětem smlouvy zprostředkovatelské jsou právní jednání také ohledně věci nemovitých a že zprostředkovateli přísluší odměna již i za pouhé seznámení stran, které pak uzavrou smlouvu, ohledně které jim zprostředkovatel (dohazovač) oznámil, že ji možno učiniti (§ 1171 lit. a) návrhu subkomitétu pro revisi našeho obč. zákona z roku 1924.)

Samostatný obchodní jednatel jest v prvé řadě povinen dbáti zájmů svého mandanta s pečlivostí řádného kupce a má

dávati zejména svému mandantovi (pánu obchodu) potřebné zprávy, zejména neprodleně o každém obchodu pro tohoto dojednaném, při čemž ručí také za zavinění svých lidí i jiných osob, kterých používá vykonáváje svou činnost (tak zvaní sub-agenti, § 84 říš. něm. obch. zák., § 2 spol. rak. zák.)

Tyto povinnosti řádného kupce dají se vyvoditi i pro obor působnosti obchodních jednatelů již také nyní z předpisů čl. 282 našeho obch. zákona a z ustanovení § 1313 lit. a) našeho obč. zákona.

Jestliže obchodní jednatel, pověřený pouze zprostředkováním obchodů, překročí svou plnou moc a uzavře obchod pro svého mandanta (Geschäftsherr), tedy pokládá se smlouva dojednaná za schválenou, když mandant neprohlásil neprodleně, jakmile od svého obchodního jednatele dostal zprávu o uzavřeném obchodu, že jej odmítá. (§ 85 říš. něm. zák.; § 3 spol. zák. č. 348.)

Kdežto však v obou těchto zákonech není přímo stanoveno, v čem záleží oprávnění pouhých zprostředkovacích jednatelů, předpisuje § 43 našeho pojišťovacího zákona, ovšem posud v této partii v život nevstoupivšího, že zprostředkovací jednatel pojišťovací (pojišťovatel) jest oprávněn ve svém odvětví pojišťovacím přijímatí návrhy na uzavření, prodloužení nebo změnu pojišťovací smlouvy i odvolání takových návrhů, dále přijímatí od pojistníků prohlášení o výpovědi a odstupu i jinaká prohlášení a oznámení, týkající se pojišťovacího poměru, a konečně doručovati pojistky a prodlužovací listy pojišťovatelem vyhotovené.

Co se pak týká jednatelů obchodních pro uzavírání smluv (plnomocných jednatelů), ustanovuje § 3 spol. zák. rak. č. 348, že obchodní agent může jednání ve jménu a na účet mandanta svého uzavíratí jen tehdy, když jest k tomu zmocněn.

Pro obor pojišťování soukromého předpisuje však § 44 našeho zákona, č. 501 ř. z. z roku 1917, že pojišťovací jednatel, zmocněný uzavíratí pojišťovací smlouvy, jest také oprávněn sjednatí změnu nebo prodloužení takových smluv, jakož i prohlásiti výpověď a odstup.

Pro obor našeho práva musíme vystačiti s předpisem § 1016 obč. zák., dle něhož jest zmocnitel jen potud vázán jednáním svého zmocněnce překročivšího plnou moc jemu danou, pokud schválil jednání jeho, nebo pokud se mu dostalo prospěchu vzniklého z onoho jednání, a dále s předpisem § 863 obč. zák. o konkludentních jednáních a opominutích vzhledem na pravidla a obyčej obchodování poctivého.

Souhlasně předpisují jak říš. něm. zák. obchodní, tak i spol. zák. rak. o obch. jednáních, že lze učiniti platně oznámení o vadách zboží, dále prohlášení, že se dává zboží k dispozici, i jinaká prohlášení, jimiž zákazník svá práva si zachovává, —

také oproti obchodnímu jednateli. (§ 86 říš. něm. obch. zák., § 4 spol. rak. zák.)

To jest tak zvané pasivní zastupování mandanta (domini negotii) obchodním jednatelem, a jest pro obor pojišťovací stanoveno v té příčině v § 47 pojišť. našeho zákona z roku 1917, č. 501 ř. z., že pokud jest vědomost pojišťovatelova právně závazná, že jest vědomost jednatele plnomocného (to jest k uzavírání pojišťovací smlouvy oprávněného) postavena na roveň vědomosti pojišťovatelově v příčině pojištění prvnějším uzavřeného, kdežto vědomost pouhého zprostředkujícího jednatele že jest postavena na roveň vědomosti pojišťovatelově jen tehdy, nabyli-li jí na základě oznámení nebo prohlášení zprostředkujícího jednatele, k jehož přijetí platí tento za zmocněna.

Důležité předpisy, dané na ochranu mandantovu (Geschäftsherr) proti nepoctivým obchodním jednatelem, obsahují shora uvedené říšsko-německé a rakouské zákony ohledně platů z dojednaných obchodů prostřednictvím jednatelem samostatných, totiž že platy takové jest oprávněn obchodní jednatel přijímati pro svého mandanta (obchodního pána) jen tehdy, když mu bylo dáno k tomu zvláštní dovolení od tohoto, a že takováto plná moc opravňuje obchodního jednatele jen přijímati platy odpovídající dojednaným podmínkám, ale nikoli měniti podmínky platební, dojednané při uzavírání obchodu a obzvláště ne dojednávati smíry nebo dávati slevy. (§ 86 resp. 4 cit. zákonů).

Výjimka platí pro obchodní jednatele, kteří jsou činni jako samostatní obchodní cestující, neboť tyto jest již dle zákona pokládati za zmocněny, aby vybírali kupní ceny z prodejů od nich pro jejich mandanty uzavřených, jakož i dále, aby povolovali lhůty platební. (§ 87 něm. říš. obch. zák. a § 4, odst. 3. spol. rak. zák.)

Náš obchodní zákoník obsahuje v čl. 47 až 55 předpisy, ale jenom ohledně nesamostatných obchodních cestujících, pracujících ve služebním poměru pro jejich principály, a prohlašuje je jmenovitě za oprávněny mlčky k inkasu peněz z prodejů od nich pro principála uzavřených i k povolování lhůt platebních ohledně prodejů těch.

Ochrana třetích osob, s obchodními jednatelem samostatnými jako se zástupci jejich obchodních pánů jednajícími, určen jest další předpis spol. rak. zákona, že totiž obmezení zákonné plné moci obchodních jednatelem má platnosti vůči těmto třetím osobám jen tehdy, když znaly obmezení to neb aspoň znáti musily (§ 4, odst. 6.), a jest i dle našeho práva věcí mandantovou, aby se postaral poznámkou v písemné legitimaci obchodního jednatele nebo jinak, aby obmezení to stalo se zákaznictvu patrným, jako s druhé strany mají zákazníci konati platy jen jednatelem, kteří se vykárali plnou mocí speciální k inkasu, leda by šlo o ob-

chodní cestující k prodeji zboží legitimované. (§§ 1008 a 1016 obč. zák.)

Pokud se týče aktivního zastupování obchodního pána jeho samostatným obchodním jednatelem, vyzbrojil spolkový rak. zákon obchodního jednatele ještě dalším důležitým oprávněním, totiž že může v zastoupení svého obchodního pána žádati, aby soud zjistil znalcem stav zboží prodaného prostřednictvím obchodního jednatele po rozumu čl. 348 obch. zák., což však jej neopravňuje v pochybnosti také disponovati zbožím tím, leč by to povaha zboží nutně vyžadovala (§ 4, č. 5).

Ačkoliv nese smlouva mezi obchodním jednatelem a jeho zmocnitelem (pánem obchodním) znaky smlouvy o dílo a nikoli smlouvy služební, ježto obchodní jednatel samostatný nepodřizuje své síly a svůj čas pracovním dispozicím pána obchodu, k jehož příkazu a jménem jeho jedná jako jeho zmocněnec (§§ 1002 a násl., §§ 1151 a násl. obč. zák.), tedy hospodářsky jest přece obchodní jednatel závislý na svých zmocnitelích, a jest to smluvní poměr, vyžadující vzájemnou důvěru, tak jako poměr služební. Jest tudíž jen schvalovati ustanovení § 5 spol. rak. zák. o obchodních jednatelech, že nesmějí přijímati provisi nebo jinakou odměnu od třetích osob, se kterými uzavírají obchody nebo jiné smlouvy pro své obchodní pány (mandanty), leda že by tito k tomu svolili, nebo že by to bylo obyčejem v dotyčném odvětví obchodním. (§ 13 zák. o obch. pom., č. 20 ř. z. z 1910.)

V první řadě bude posuzovati právní poměry mezi obchodním jednatelem a jeho obchodním pánem dle smlouvy mezi nimi dojednané, která zpravidla bude písemná, protože obyčejně jsou oba kontrahenti lidé obchodně zkušení, a teprve mezery ve smlouvě nebo nejasná její znění bude za nás posuzovati dle předpisů o smlouvě zmocňovací a pro smlouvu o dílo platných, jakož i dle ustanovení obchodního zákona, zvláště dle obchodních obyčejů v dotyčném odvětví obchodním se vytvořivších. (Čl. 1, 278 a násl. obch. zák., §§ 1002, 1151 obč. zák.)

Předpisů zákona o obchodních pomocnících z 16. ledna 1910, č. 20 ř. z., nelze obdobně na smluvní poměr obchodních jednatelů užítí, poněvadž jest to zákon speciální, platný jen pro jisté třídy obchodních pomocníků a zaměstnanců jím v tom směru na roveň postavených, a ani spol. zák. rakouský se nedovolává podpůrně předpisů zákona o obch. pomocnících, nýbrž obč. a obch. zákona. Obzvláště nelze z našich zákonů dovoditi, že by smluvní poměr obchodních jednatelů samostatných s jejich pány obchodními potřeboval výpovědi předchozí ke svému skončení, pokud smluvně nebyla výpověď dojednána.

Kdežto se však spokojuje říšsko-něm. obchodní zákoník ohledně výpovědi smluvního poměru samostatných obchodních jednatelů dojednaného na dobu neurčitou, povšechným před-

pisem, že může poměr ten každá ze stran vypovědět na šest týdnů před koncem každého čtvrtletí, ale že lze jej z důležitého důvodu skončit i bez předchozí výpovědi (§ 92), — vypočítává spol. zák. rak. republiky arcí jen příkladmo, jak dosvědčuje slovo „obzvláště“ v § 22 důvody oprávnující pána obchodu (Geschäftsherr), a v § 23 důvody oprávnující obchodního jednatele zrušiti smluvní poměr bez výpovědi, která jinak musí býti pro obě strany stejná, sice by platila lhůta delší z nich (§ 19).

Důvody ty jsou zřejmou obměnou předpisů výpovědních obsažených v §§ 26 a 27. zák. o obchodních pomocnících č. 20/1910, a uvádí se jako důležité důvody, zejména oprávnující pána obchodu k okamžitému zrušení smluvního poměru, a to v první řadě nezpůsobilost obchodního jednatele vykonávati svou činnost, dále dopustil-li se jednatel obchodní takových jednání, která jej činí nehodným důvěry jeho obchodního pána, zvláště přijal-li provisi nebo jinakou odměnu od třetí osoby proti předpisu § 5 shora již citovaného, dále dodal-li objednávky, které vůbec nebyly uděleny, nebo když uvede svého obchodního pána i jinak v podstatných obchodních záležitostech v omyl, dále opomíne-li nebo zdráhá-li se býti činným pro pána obchodu, nebo poruší-li jiná podstatná ustanovení smlouvy, a konečně dopustil-li se násilností nebo značných urážek na cti proti svému obchodnímu pánu, anebo byl-li uvalen konkurs na jmění obchodního jednatele. (§ 22, č. 1 až 5 spol. zák. rak. o obchod. jednatelích.)

Naproti tomu uvalením konkursu na jmění pána obchodu ruší se úplně již ipso facto poměr smluvní mezi ním a obchodním jednatelém, ale jest poslednější povinen při nebezpečí v prodlení, aby ve své činnosti pokračoval, až lze učiniti jinaké opatření, ale vše to bez újmy práva obchodního jednatele na náhradu škody vzniklé jemu tím, že byl uvalením konkursu zrušen poměr smluvní před dojednanou lhůtou, na niž byl uzavřen, nebo bez výpovědi stanovené ve smlouvě. (§ 27 spol. rak. zák.). Jako důvody důležité, oprávnující obchodního jednatele k okamžitému zrušení smluvního poměru bez výpovědi, uvádí § 23 cit. zák. opět jen příkladmo nezpůsobilost jednatelovu vykonávati svou činnost, a tedy mohou z tohoto důvodu obě strany zrušiti poměr smluvní, dále podobně jako v § 22, č. 2, dopustí-li se pán obchodu se své strany oproti obchodnímu jednateli násilností nebo značných urážek na cti, vzdá-li se pán obchodní provozu obchodního odvětví, ve kterém byl obchodní jednatel hlavně činným, a konečně zkracuje-li nebo zadržuje-li pán obchodu neoprávněně provisi příslušející obchodnímu jednateli nebo poruší-li jinaká podstatná ustanovení smlouvy, zvláště jedná-li proti svému povinnostem dle § 10 cit. zák., tu jest, nedá-li obchodnímu jednateli přiměřené odškodnění za to, že mu zamezil proti

úmluvě vydělati si provisi v objemu dojednaném nebo očekávaném dle učiněných úmluv, nebo když újma takto stihla obchodního jednatele tím, že zcizil za trvání poměru smluvního svůj podnik, nebo že prodej zboží předal společně prodejně (kartelu).

Nejdůležitějším právem obchodního jednatele oproti obchodnímu pánu jest arcí nárok na odměnu za činnost vyvíjenou pro pána obchodu, který bývá smluvně dojednán a záleží obyčejně v provisi, to jest aliquotní, procentuelní části z cen prodejových ze zboží, jehož prodej jednatel obchodní zprostředkoval, získav odběratele nebo i uskutečniv prodej, k čemuž mnohdy přistupuje i pevný plat (fixum), závislý na velikosti obrátu, to jest odbytu zboží od jednatele obchodního zprostředkovaného, neb i podíl na dosaženém takto zisku.

Aby mohl obchodní jednatel kontrolovati a vypočísti provisi jemu příslušející, má dle judikatury stálé našeho Nejvyššího soudu v Brně nárok, aby mu vydal pán obchodu seznam obchodů jednatelem přímo uzavřených, ale není oprávněn žádati za nahlédnutí do obchodních knih svého mandanta, pokud si to smluvně nevyhradil, ani nemá právo přidržeti zastupovanou firmu k přísaze vyjevovací o správnosti a úplnosti seznamu. (Čl. XLII uv. zák. k. c. s. ř., Rozh. Nejv. soudu, č. 2592 a 7696 Sb. n. s., rozh. z 10. listopadu 1930, č. j. Rv. II 6/30.)

Stejně stanoví také §§ 6 až 8 spol. rak. zák. o obchodních jednatelech, že jim zásadně přísluší provise za každý obchod jejich činností k místu příšlý, kterýžto nárok se získává, nebylo-li jinaké úmluvy uzavřením dotyčného obchodu, ale že patří obchodnímu jednatele v pochybnosti nárok na provisi také za takové obchody, které za trvání smluvního poměru bez jeho bezprostředního působení příšly k místu mezi zákaznictvem jim přiděleným neb od nich získaným a mezi pánem obchodu (přímé obchody), kdežto byl-li obchodní jednatel výslovně zřízen pro určité území jako výhradní zástupce pána obchodu nebo pro určitý kruh zákazníků, tedy že mu přísluší v pochybnosti provise také za takové obchody, které vůbec bez jakéhokoli jeho spolupůsobení za trvání smluvního poměru buď pánem obchodu nebo pro něho byly uzavřeny se zákaznictvem náležejícím k území obchodního jednatele (okresní čili obvodové a výhradní zástupci, t. zv. nepřímé obchody). Co se týká obchodů prodejových, platí nárok na provisi, není-li jiné úmluvy, za nabytý uzavřením obchodu jen tehdy, když došla platba pánu obchodu a to jen dle poměru došlého obnosu.

Nedošlo-li k provedení obchodu nebo k vzájemnému plnění třetího, s nímž byl obchod dojednán, zcela nebo zčásti v důsledku chování se pána obchodu, může obchodní jednatel nicméně požadovati plnou provisi, leč by se strany třetího byly dány důležité důvody pro ono chování se pána obchodu.

Pokud však není odchylného obyčeje pro dotyčné odvětví

obchodní, nenabývá se nároku na provisi pouhým jmenováním třetí osoby.

Těmito ustanoveními o provisi liší se smlouva jednatelská podstatně od smlouvy zprostředkovatelské, při které nárok na odměnu vzejde zprostředkovateli, není-li jinak umluveno, tehdy, když smlouva byla učiněna jeho zprostředkováním nebo na jeho oznámení, nebo jestliže zprostředkovatel jen označí nebo přivede určitou osobu a když s ní ten, kdo odměnu slíbil, třeba i později bez zprostředkovatelova vědomí a zprostředkování i za jiných podmínek smlouvu ujedná. (§ 2171 a návrhu subkomitétu pro revizi obč. zák. pro čsl. republiku z roku 1924, §§ 534, odst. 1., 546 uher. obch. zák., §§ 93 a násl. říš. něm. obch. zák.)

Ohledně obchodů, které přišly k místu až po skončení smluvního poměru, stanoví § 9 spol. rak. zák., že přísluší za ně obchodnímu jednateli provise jen tehdy, když byl obchod od něho započat a tak připraven, že uzavření jeho jest hlavně příčinství jeho činnosti takže náleží-li více obchodním jednatelům nárok na provisi, tedy má býti slušným způsobem mezi ně rozdělena dle poměru jejich činnosti.

Výše provise řídí se, není-li jinak dojednáno, dle sazeb obvyklých pro dotyčné obchodní odvětví v sídle obchodního jednatele, při čemž slevy, poskytnuté od pána obchodu třetímu, lze odpočísti při výpočtu provise, ač není-li odchylného obyčeje pro dotyčné odvětví obchodní, jen tehdy, byly-li při uzavírání obchodu dojednány. (§ 88 říš. něm. obch. zák., § 11 spol. rak. zákon.)

Naproti tomu nemůže však obchodní jednatel žádati náhradu všeobecných nákladů a výloh obchodováním jeho vznikajících, ale není-li jiné úmluvy nebo odbytného obyčeje, má mu nahraditi pán obchodu výlohy za porta, telegramy, telefonické hovory a vzorkové kufry, jakož i za zvláštní hotové výlohy, které musí učiniti v důsledku příkazu obchodního pána (§ 12 spol. rak. zák.).

Súčtování provisi se koná, ačli nebylo jinak dojednáno, dle něm. říš. zák. obchodního ke konci každého kalendářního pololetí (§ 88), kdežto spol. rak. zákon stanoví lhůty kratší a sice čtvrtletní (§ 14), a zruší-li se poměr smluvní před uplynutím kalendářního čtvrtletí, tedy má se súčtovat do jednoho měsíce od bezvýmínečného získání nároku na provisi, a může obchodní jednatel žádati zálohu přiměřenou jeho pohledávkám a jeho hotovým výlohám. (§ 14 spol. rak. zák.)

Nárok na provisi stává se splatným toho dne, kdy má býti dle zákona nebo dle dojednání mezi stranami provedeno súčtování. (§ 13 spol. rak. zák.)

Při súčtování může obchodní jednatel žádati pána obchodního, aby mu dal knihovní výtah o obchodech, za něž mu při-

sluší provise (§ 91 něm. říš. obch. zák.), § 15, odst. 1. spol. rak. zák.) Osvědčil-li však obchodní jednatel, že jest onen knihovní výtah nesprávný nebo neúplný, nebo že mu byl dokonce odepřen, tedy může již i před sporem navrhnouti, aby obchodní pán předložil své obchodní knihy u okresního soudu, kde jsou vedeny, a nahlédne pak do nich soudce, přibrav k tomu obě strany, ale jen do zápisů, týkajících se nároků obchodního jednatele a do ostatního jejich obsahu jen potud, pokud jest toho třeba ku přezkoušení jejich řádného vedení; vzneseli-li však pán obchodní odpor proti tomu, aby obchodní jednatel osobně do knih nahlédl, nařídí soudce nahlédnutí soudním znalcem, nedohodnou-li se strany na společného důvěrníka, při čemž v ostatním vztahují se předpisy civilního soudního řádu v zajištění důkazů a o útratách řízení na toto nahlédnutí do knih. (§ 15 cit. zák.)

Bylo-li ujednáno, že odměna obchodního jednatele má záležeti zcela nebo zčásti na podílu ze zisku ze všech nebo z určitých obchodů, nebo že má býti zisk jinak pro výši odměny rozhodujícím, tedy jest sčítovati po uplynutí roku na základě bilance.

V těchto případech jest obchodní jednatel oprávněn žádati za nahlédnutí do obchodních knih pána obchodního, pokud jest toho třeba, aby mohla býti přezkoušena správnost sčítování provise. (§ 16 cit. zák.)

Tato ustanovení jsou zřejmou obměnou předpisů §§ 10 až 14 zák. o obchod. pomocnících ze 16. listopadu 1910, č. 20 ř. z., ale nelze jim upřítí, že řeší velmi šťastně se slušným ohledem na zájmy obou stran způsob a podmínky nahlédnutí do knih pána obchodního. Co se týká otázky promlčení nároků obchodního jednatele, stanoví § 17 spol. rak. zák., že se promlčují jak nároky na provisi, tak i na náhradu hotových výloh ve třech letech, a sice čítaných u nároků do vzájemného sčítování od konce roku, v němž bylo provedeno, u nároků nepojatých do sčítování však od konce roku, kdy byl poměr smluvní zrušen, a konečně u nároků, ohledně nichž mělo býti sčítováno až po zrušení poměru služebního, koncem roku, kdy mělo býti provedeno sčítování, při čemž staví se promlčení, jakmile byl nárok na odměnu u pána obchodního ohlášen, dokud nedojde písemná odpověď od něho.

Tato tříletá lhůta promlčení odpovídá předpisům § 1486, č. 2, našeho obč. zák., dle něhož ve třech letech se promlčují pohledávky za výkon prací nebo jinakých výkonů v provozu živnostenském, kupeckém nebo vůbec obchodním.

V § 18 spol. rak. zák. bylo přiznáno obchod. jednatelem kupecké právo retenční za podmínek čl. 313 a 314 obč. zák. také ke vzorkům odevzdaných jemu od pána obchodního ale s tím dalším dodatkem, že předpis čl. 313, odst. 2. obč. zák.

nevadí uplatňovati právo retenční (zadržovací) na vzorcích, když byl poměr smluvní mezi stranami zrušen, při čemž však jest povinen obchodní jednatel bez odkladu vrátiti vzorky, jakmile složí pán obchodní k soudu obnos odpovídající ceně vzorku nebo výši pohledávky, nebo když dá jinou jistotu za tento obnos.

Předpisem tím mění se ve prospěch obchodního jednatele ustanovení čl. 313, odst. 2. našeho obch. zákona, dle něhož nevznikne retenční právo kupecké, když by zadrženi předmětů odporovalo příkazu udělenému od dlužníka nebo závazku převzatému od věřitele nakládati s předměty určitým způsobem, tedy při smlouvě jednatelejší vrátiti je po zrušení smlouvy obchodnímu pánu.

Ochrané obou stran slouží další ustanovení § 20 spol. rak. zák., dle něhož v odvětvích obchodních, ve kterých hlavní provoz jest obmezen na určitá časová období (tak zvané sezonní obchody), v případě dojednané kratší lhůty než zákonné nebo byla-li výpověď vůbec smlouvou vyloučena, nesmí býti poměr smluvní od žádný ze stran tak vypovězen, že by se končil během onoho časového období (sezony) nebo bezprostředně před ním, leda že by strana některá měla důležitý důvod zrušiti poměr smluvní.

Po straně smluvní, vinné předčasným zrušením poměru smluvního, může spolukontrahent žádati za náhradu škody jemu tím způsobené, což platí i pro případy předčasného zrušení smlouvy bez důležitýho důvodu nebo pro případ výpovědi dané v sezonním odvětví v nečas, a má v obou těchto případech druhá strana volbu, chce-li místo náhrady škody žádati za splnění smlouvy, kdežto jsou-li obě strany vinny předčasným zrušením poměru smluvního, rozhodne soudce dle volného uvážení, zda a v které výši některé z nich přísluší náhrada (§ 24 spol. rak. zák.).

Tyto předpisy jsou zřejmě převzaty z § 32 zák. o obchod. pomocnících ze dne 16. ledna 1910, č. 20 ř. z. a z § 918 obč. zák. Zvláštní ustanovení obsahuje § 25 spol. rak. zákona ve prospěch obchodních jednatelů, zabývajících se výhradně nebo převážně vyhledáváním zákaznictva (akvisicí) a sice tak, že jim patří přiměřené odškodnění, byl-li poměr smluvní zrušen před uplynutím tří roků výpovědi od pána obchodního, aniž dal obchodní jednatel svým zaviněným chováním důvodnou příčinu svému obchodnímu pánu k předčasnému zrušení nebo vypovězení poměru smluvního, ale jen dále tehdy, když vznikly pánu obchodnímu nebo jeho nástupci užítky z obchodního spojení se získaným takto zákazníkem od obchodního jednatele, trvajících ještě po zrušení poměru smluvního, ale zaniká nárok náhradní obchodního jednatele takto nabytý, nebyl-li soudně uplatňován do tří let po zrušení smluvního poměru.

Z § 36 zák. o obchod. pomocnících z 16. ledna 1910, č. 20 ř. z., bylo převzato do § 26 spol. rak. zák. ustanovení o konkurenční doložce, ovšem s tou změnou, že jest vůbec neplatné každé dojednání, kterým by byl po skončeném poměru smluvním obmezen obchodní jednatel ve své výdělečné činnosti. Podobně jako zákon o obchodních pomocnících ve svém § 40 stanoví i spol. rak. zák. ve svém § 28 ve prospěch hospodářsky slabší strany, to jest samostatných obchodních jednatelů, že nesmějí býti předem smlouvou v jejich neprospěch zrušeny ani obmezeny předpisy na jejich ochranu dané v §§ 10, odst. 1., 14, odst. 2., 16, odst. 2., 19, odst. 3, 24, 25 a 27, odst. 2. (tak zvané předpisy donucovací). K vůli přehlednosti buďtež tyto donucovací předpisy krátce uvedeny, a sice jsou to:

1. Obchodnímu jednatele přísluší přiměřené odškodné, bylo-li mu proti smlouvě pámem obchodním zamezeno, aby si vydělal provise v objemu dojednaném nebo aspoň očekávaném dle učiněného dojednání (§ 10, odst. 1.).

2. Obchodní jednatel může žádati zálohu, odpovídající jeho pohledávkám provisním nepodmíněně získaným (§ 14, odst. 2.).

3. Obchodní jednatel může žádati o sdělení výtahu z obchodních knih o obchodech, z nichž mu náleží provise (§ 15, odst. 1.) jakož i o předložení obchodních knih již i před sporem u okresního soudu, v jehož obvodě se obchodní knihy nalézají, osvědčil-li nesprávnost nebo neúplnost knihovního výtahu (§ 15, odst. 2.).

4. Obchodní jednatel může žádati za nahlédnutí do knih, pokud je toho potřeba ke zkoušce o výpočtu jeho smluveného podílu na zisku (§ 16, odst. 2.).

5. Lhůta výpovědní musí býti vždy pro obě strany stejná, a byly-li dojednány nestejně lhůty, platí pro obě lhůta, která je delší (§ 19, odst. 3.).

6. Stihá-li obě strany vina na předčasném zrušení poměru smluvního, tedy má soudce dle svého volného uvážení rozhodnouti, zda a ve které výši náleží snad některé z nich odškodné (§ 24, odst. 2.).

7. Nárok akvizičního (objednávky sbírajícího) jednatele obchodního na přiměřenou náhradu za zrušení poměru smluvního proti pánu obchodnímu bez viny obchodního jednatele před uplynutím tří let uhasne, nebyl-li soudně uplatněn do tří roků po zrušení poměru smluvního (§ 25).

8. Obchodní jednatel může žádati za náhradu škody způsobené jemu uválením konkursu na jmění obchodního pána před uplynutím doby, na niž byl poměr smluvní dojednan nebo v případě smluvené lhůty výpovědní (§ 27, odst. 2.).

9. V odvětvích se saisonním provozem obchodů nesmí se bez důležitého důvodu výpověď od žádné strany dáti tak, aby poměr smluvní se skončil v saisoně nebo bezprostředně před ní (§ 20).

V § 29 rozšiřuje se působnost předpisů tohoto zákona, pokud se týče předpisů §§ 2, 4, 5, 6, 11, 12, 13, 17 a 18 také na kupce a jiné osoby, které, nejsouce stále pověřeny, zprostředkují pro jiného (pána obchodního) obchody, nebo je uzavírají jeho jménem a na jeho účet, bez rozdílu, jedná-li se o věci movité nebo nemovité, o práva nebo práce, o podstaty majetkové nebo o podniky, a má býti o jejich provisích bez odkladu súčtováno, jakmile nabyli nepodmíněného nároku na provisi.

Předpisy §§ shora jmenovaných vztahují se na povinnosti jednatelů obchodních i na jejich oprávnění vůči osobám třetím, s nimiž jednají jménem a na účet pána obchodního, dále na zá-povědi přijímati odměny od třetích osob, na ustanovení o provisii, zvláště ohledně její výše, na náhradu hotových výloh, na promlčení tříletých nároků provisních a na právo retenční obchodních jednatelů ke vzorkům jim od pánů obchodních svěřených.

Poněvadž také v československé republice tvoří samostatní obchodní jednatelé četnou a důležitou skupinu živnostníků-obchodníků (§§ 15 a 59 jivn. řádu), doporučovala by se podobná zákonná úprava smluvního poměru s jejich mandanty (obchodními pány).